

ГІПОТЕЗА (від *hypo...* і *теза*) — наукове припущення, за допомогою якого прагнуть щось пояснити; твердження, істинність якого неочевидна, але є віра в його істинність та впевненість, що обґрунтування істинності можливе. Г. — спроба дати відповідь на запитання, щоб незрозуміле стало зрозумілим («Чому вимерли динозаври?» — «Замерзли у зв'язку з глобальним похолоданням»). Г. — спосіб вирішення проблеми, своєрід. місток між відомим (зрозумілим) і невідомим (незрозумілим). Очевидність Г. — парадокс, викликаний бажанням зрозуміле вважати істинним; у Г. завжди припускається обґрунтованість пояснення. Як довільне припущення Г. подібна до пояснювальної фантазії, з тією різницею, що в істинність Г. вірять, а фантазії — ні. Вчені висувають Г., які можуть стати наук. теоріями, а письменники фантазують, створюючи ірреальність, яка все ж може стати мрією вченого, винахідника (Ж. Верн та Т. Едісон). Г. можна порівнювати з прогнозом, але Г. універсальніша, оскільки претендує не лише на передбачення майбутнього, але й на пояснення суті нинішнього («Все складається з атомів») і на реконструкцію минулого («Людина походить від мавпи»). Ствердження залишається Г. доти, доки не буде встановлено його істинність (верифікація) чи хибність (фальсифікація). Розроблено експерим. та логічні процедури аналізу Г., відповідно до яких запропоновано

критерії науковості Г.: можливість верифікації, фальсифікації та несуперечності («Зло від диявола» — ненаук. Г., а «Всесвіт нескінченний» — наукова). Г. слід виражати мовою наук. теорії для інтеграції у дедуктив. контекст, щоб з'явилася можливість її дослідження засобами теорії. Розроблено логіко-матем. методи оцінки ймовірності істинності Г. по відношенню до фактів та ін. гіпотез, які її стверджують чи заперечують (ймовірнісна логіка). У традиц. логіці розглядалися гіпотетичні судження та силіізми. У сучас. логіці Г. протиставляється аксіомі; будуються формал. обчислення, в яких враховуються міркування з аксіомами та довід. припущеннями.

Г. у правознавстві — складова юрид. норми, що містить вказівки на характеристики реал. умов застосування норми. Найближче до заг. змісту Г. є версія — припущення про обставини здійснення злочину. У заг.-наук. діяльності версії відповідає робоча Г., яка розглядається як елемент плану наук. дослідж. і засіб висунення глобальної. Г. Процес створення Г. як результат складної аналіт.-синтет. діяльності, залежної від психіч. та вольових якостей особистості, вивчає *евристика*. Ці дослідження дають можливість моделювати творчі процеси на комп'ютері, використовувати ці моделі у технол. процесах.

А. Т. Ішмуратов

Бібліографічний опис:

Гіпотеза / А. Т. Ішмуратов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-30198>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).